

КОМУНІКАЦІЯ ЯК РІВЕНЬ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

COMMUNICATION AS THE LEVEL OF FUTURE DOCTORS' CULTURAL DEVELOPMENT

Комунікація відіграє важливу роль у спілкуванні, оскільки діалог лікаря і пацієнта реалізується на найвищому рівні. Тому рівень спілкування визначається ступенем культурного розвитку особистості, що характеризує не лише й не стільки обсяг засвоєних цінностей суспільної життєдіяльності людей упродовж їхнього життя, скільки власне сам спосіб, яким людина долучається до тих цінностей.

Мета статті – охарактеризувати роль комунікації у професійному становленні майбутніх лікарів.

Інформативний характер комунікативних умінь медичного працівника дозволяє розглядати зміст соціально значущої інформації, яка забезпечує стабільність суспільства як систему, що сприяє взаєморозумінню й взаємодії людей у процесі спілкування.

Аби спілкуватися результативно і плідно, майбутньому лікареві варто усвідомити не лише зовнішні, але й внутрішні особистісні механізми спілкування, які рухають взаємодією, тобто необхідно пізнати себе самого у спілкуванні з пацієнтами. Тому методика і дидактика навчання студентів-медиків повинна ґрунтуватися на дослідженнях, зокрема рефлексії, які аналізують співвідношення мови і мислення, мислення та комунікації, комунікативного та когнітивного в мові.

Необхідно формувати у студентів-медиків комунікативні вміння, які здобуваються як результат стихійного процесу засвоєння комунікативно розвивального потенціалу середовища життєдіяльності; процесу вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, котрі представляють взірці й форми для спонтанного присвоєння досвіду соціальної взаємодії; і, нарешті, цілеспрямованого процесу освоєння правил та закономірностей людського спілкування, що є основою спеціального навчання.

Підготовка студентів-медиків у ЗВО, безумовно, вимагає системного аналізу мовленнєвої діяльності з психолінгвістичних, лінгвістичних і психологічних позицій, адже майбутні лікарі щодня матимуть спілкування з різними категоріями пацієнтів, допоміжного персоналу чи колег лікарів. Тому найбільш ефективним засобом розвитку мислення майбутніх фахівців є імітаційне моделювання реальних ситуацій і невідкладних станів, що сприяє здобуттю комунікативної компетенції:

Ключові слова: студенти-медики, особистість, комунікативні вміння, комунікація, культура майбутнього лікаря.

The article deals with the analysis of the notion of communication which plays an important role in interaction as doctor-patient dialogue is implemented at the highest level. Therefore, the level of communication is determined by the degree of cultural development of the individual, which characterizes not only the totality of learned values of social activities throughout life, but actually the way in which a person joins those values.

The purpose of the article is to describe the role of communication in the professional development of future doctors.

The informative nature of communication skills of a medical caregiver allows us to consider the content of socially significant information ensuring the stability of society as the system that promotes mutual understanding and interaction in the process of communication.

In order to communicate effectively and fruitfully, future doctors should understand not only external, but also internal personal mechanisms of communication that drive interaction; thus, it is necessary to know oneself in communication with patients. Therefore, the methodology and didactics of teaching medical students should be based on research, in particular, reflection analyzing the relationship between language and thinking, thinking and communication, communicative and cognitive processes in language.

It is necessary to form communication skills in medical students, which are acquired as the result of spontaneous process of assimilation of communicative development potential of the living environment; the process of studying social and humanitarian subjects represented models and forms for spontaneous assignment of the experience of social interaction; and, finally, the purposeful process of mastering rules and regularities of human communication, which is the basis of special education.

Training of medical students in higher educational institutions certainly requires a systematic analysis of speech activity from psycholinguistic, linguistic and psychological positions as future doctors will have daily communication with different categories of patients, assistant staff or fellow doctors. Therefore, the most effective means of developing thinking of future specialists is simulation modeling of real situations and emergency situations, which contributes to the acquisition of communication skills.

Key words: medical students, personality, communication skills, communication, culture of the future doctor.

УДК 61:378:534.78

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.29>

Ісаєва О.С.,

докт. пед. наук,
професор кафедри педагогіки
та інноваційної освіти

Інституту права, психології
та інноваційної освіти Національного
університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри латинської
та іноземних мов
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

Шумило М.Ю.,

доктор філософії (Освіта / Педагогіка),
ст. викладач кафедри латинської
та іноземних мов

Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Комунікація відіграє важливу роль у спілкуванні людей, оскільки діалог лікаря і пацієнта реалізується на найвищому рівні. Тому рівень спілкування визначається ступенем культурного розвитку особистості, що характеризує не лише й не стільки обсяг засвоєних цінностей суспільної життєдіяльності

людей упродовж їхнього життя, скільки власне сам спосіб, яким людина долучається до тих цінностей. Тобто особистість реалізує у спілкуванні завжди певні цілі діяльності й при цьому прагне бути правильно зрозумілою, почутою тощо.

Обрати вірну стратегію й тактику спілкування, осмислено проникнути у культуру співрозмовника,

зберігши при цьому свою самобутність, знайти спільну мову й вирішення проблеми, може лише та особистість, котра опанувала комунікативні вміння і навички, опирається не на метод «проб і помилок», а на чітку стратегію у спілкуванні, забезпечуючи соціально прийнятний рівень міжособистісної взаємодії.

Аби спілкуватися результативно і плідно з іншими людьми, майбутньому лікареві необхідно усвідомити не лише зовнішні, але й внутрішні особистісні механізми спілкування, які рухають взаємодією, тобто необхідно пізнати себе самого у спілкуванні з пацієнтами. Тому методика і дидактика навчання студентів-медиків повинна ґрунтуватися на дослідженнях, зокрема рефлексії, які аналізують співвідношення мови і мислення, мислення та комунікації, комунікативного та когнітивного в мові.

Актуальність передбачає формування комунікативної компетенції у студентів-медиків та її значення в майбутній професійній діяльності.

Мета статті – охарактеризувати роль комунікації у професійному становленні майбутніх лікарів.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- визначити особливості формування комунікативних вмінь і навичок у студентів-медиків;
- охарактеризувати комунікативну компетенцію з токи зору професійної культури студентів-медиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Низка науковців розглядають особливості формування комунікативних вмінь і навичок у студентів, а саме К. Балабанова, І. Шостя вивчають характеристики комунікативної компетенції майбутнього фахівця; М. Галицька досліджує складові комунікативної компетентності студентів; Н. Галіяш, В. Дроненко аналізують комунікативні навички в медицині; Ю. Гребеник визначає сучасні тенденції формування комунікативної культури студентів у медичних коледжах; Т. Єщенко виокремлює мовленнєву комунікацію лікаря; І. Гуменна, Е. Романій, О. Уваркіна узагальнюють комунікативну культуру студента-медика тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Термін «комунікація» походить від латинського слова «communicare», що означає «робити щось спільно, разом». Якщо поняття «спілкування» описувати такими ж ознаками, що й поняття «комунікація», то їх можна розглядати як еквівалентні – спільно вести бесіду. Однак, оскільки термін «комунікація» походить з теорії інформації й теорії зв'язку, тому комунікацію як науковий термін розглядають з огляду на простий обмін або передачу інформації чи повідомлення. Як зазначає науковець, що «необхідною умовою здійснення мовленнєвої комунікації є наявність таких

її компонентів: відправника й отримувача повідомлення, їх мовленнєвої діяльності і самого повідомлення» [4, с. 6].

Проте, в межах інтеракціоністського напрямку в західній соціальній психології терміну «комунікація» стали надавати ширше значення. Тобто, комунікація є не стільки передачею інформації від однієї особи до іншої, скільки поведінкова сторона взаємодіючих між собою людей. Отож, терміном «комунікація» позначають будь-який зв'язок між людьми, усі існуючі способи соціальних зв'язків і взаємозв'язків. Таким чином, широке визначення поняття комунікація стає більш узагальненим щодо спілкування, якщо останнім позначати лише безпосередні форми взаємодії між людьми.

Варто зазначити, що дослідження засвідчують у щоденному акті комунікації людини слова становлять 7%, а невербальна взаємодія – 93% (55% – мова тіла, 38% – звуки інтонації). Також деякі люди вміють інтуїтивно правильно інтерпретувати сигнали, що посилають тілом, тобто для багатьох мова тіла є швидше іноземною мовою, основи якої потрібно вивчити, щоб зрозуміти співрозмовника [7].

Загальноідомо, що історичний характер комунікативних знань і умінь фахівця медичного профілю полягає у тому, що способи й форми спілкування, виражаючись у процесі історичного розвитку, закріплюються у звичаях, традиціях, характері. Принципи лікарської етики у кожен історичну епоху мали характерні, але загальні для більшості народів особливості, а саме етикет спілкування відіграв особливе значення у взаємодії лікар-пацієнт. У той же час культурні й соціально-економічні традиції різних країн формують власне, особливе розуміння моральних оцінок поведінки лікаря. Однак, незмінним залишається головний моральний принцип представників медичної професії – вселити пацієнтові віру в одужання та прагнення полегшити страждання хворого, тобто словесно переконати і завірити пацієнта у виздоровленні. Тож ефективна комунікація лікаря має низку переваг – підвищення якості надання медичних послуг та задоволення пацієнтів, довіра лікарю, зменшення кількості судових процесів тощо [5].

Уважаємо, що інформативний характер комунікативних умінь медичного працівника дозволяє розглядати зміст соціально значущої інформації, яка забезпечує стабільність суспільства як систему, що сприяє взаєморозумінню й взаємодії людей у процесі спілкування. Соціально-психологічна інформація представляється надзвичайно важливою, передається за допомогою мови етикету, при якій використовуються стандарти спілкування, коди, знаки, символи. Спеціальні комунікативні знання, вміння і навички допомагають людині запобігати виникненню психологічних труднощів і прогнозувати результативність міжособистісної й ділової професійної взаємодії.

Таким чином, вважаємо за необхідне розглянути комунікативні вміння, сукупність яких складає культуру особистості майбутнього лікаря:

а) *соціально-психологічні вміння* – утворюють рівень емоційної культури, тобто формуються, реалізуються й виявляються у процесі говоріння, слухання чи сприйняття партнера через спілкування. Ці вміння є, з одного боку, вмінням розуміти людей, оцінювати їх емоційний стан, визначати мотиви поведінки, вчинків, взаємин, а, з іншого, – вмінням впливати на людей, створювати у процесі спілкування умови для самовизначення, самореалізації, вирішення проблем, нівелювання емоційних конфліктів, зберігання емоційної стійкості;

б) *логіко-композиційні вміння* – реалізують культуру мислення, розкриваються в процесі формулювання тез, підборі аргументів, побудові доказів, проведенні усних чи письмових висловлювань відповідно до теми, визначення сутності, побудови текстів, орієнтир на тип взаємодії, реконструювання ідей та думок;

в) *мовні комунікативні вміння* – демонструють оволодіння орфоепічними, акцентологічними нормами граматики, а також вміння, котрі розкривають володіння лексичним і синтаксичним рівнем мови.

Також необхідно виокремлювати та формувати у студентів-медиків і комунікативні вміння, які можуть здобуватися як результат взаємодії й перетину таких процесів: стихійного процесу засвоєння комунікативно розвивального потенціалу середовища життєдіяльності; процесу вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, котрі представляють взірці й форми для спонтанного присвоєння досвіду соціальної взаємодії; і, нарешті, цілеспрямованого процесу освоєння правил та закономірностей людського спілкування, що є основою спеціального навчання. Тобто, «оволодіння комунікативною компетентністю в медицині передбачає засвоєння таких складових елементів, як ініціація спілкування, збір інформації, роз'яснення та планування діагностичних і лікувальних процедур, завершення розмови, застосування різних комунікативних методик тощо» [1].

Важливо зазначити, що відповідно до культуротворчих компонентів і комунікативних умінь, пропонується і низка вимог до лікаря як особистості, які визначають рівень його комунікативної культури, а саме:

- використання засобів спілкування відповідно до мети й адресата;
- володіння прийомами організації тексту, що адекватно відображає дійсність і відповідний задум мови;
- засвоєння структурних елементів мовлення та можливостей їх комунікативного впливу.

Тож доцільним є твердження дослідниці М. Філоненко, яка розглядає структурні компоненти

комунікативної компетентності лікаря, а саме: «*гностичний* (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування; знання про стилі спілкування; творче мислення тощо); *когнітивний* (загальні та спеціальні комунікативні уміння, які дозволяють успішно встановити контакт із співрозмовником; перцептивні здібності); *виконавчий* (уміння та навички вести діалог); *емоційний* (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність взаємодіяти з іншою людиною, високий рівень емпатії та рефлексії)» [6].

«Культурна людина», на думку більшості науковців, повинна відповідати нормам соціокультурного розвитку сучасного суспільства в усіх формах своєї життєдіяльності – свідомості, поведінці, діяльності, соціальній взаємодії. Тому основним компонентом мовленнєвої поведінки є культура мислення, що передбачає високий рівень сформованості самостійності, гнучкості, емпатії, тобто дозволяє правильно оцінювати ситуацію спілкування й обирати адекватні цій ситуації рішення, реалізувати необхідний ситуацією стиль, рівень і характер взаємодії, підбирати мовні засоби і способи формування й формулювання думки, а також формулювати думку відповідно до конкретної ситуації спілкування й внутрішньої логіки фактів чи положень. Отож, поділяємо тезу науковця, що гнучкість у спілкуванні характеризується здатністю до адекватного самовираження залежно від ситуації. Ця якість яскраво виявляється під час різноманітних комунікативних взаємодій лікаря з пацієнтами, колегами, керівництвом тощо [3, с. 54].

Висновуємо, що цілеспрямований процес формування комунікативних умінь у студентів-медиків доцільно організувати таким чином: *по-перше*, на основі комунікативних традицій, джерелом яких є прислівно-приказковий фольклор, що відображає уявлення народу про культурно-історичні форми, правила взаємодії; *по-друге*, використовуючи літературні тексти, котрі містять взірці мовленнєвої поведінки, з метою спостереження, аналізу мовного досвіду, мовленнєвої культури носіїв мови різних соціальних і вікових груп, взаємодіючих у різних ситуаціях спілкування, у яких реалізується емоційна й мовленнєва культура особистості. Крім того, також вказується необхідність упровадження у практику навчальних програм інтегрованих гуманітарних курсів етнокультурної й комунікативної спрямованості.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що усі функції людського спілкування: інформаційно-комунікативна, організація міжособистісних взаємовідносин, пізнання іншої людини, взаємовплив, естетична – взаємодіють між собою і доповнюють одна другу. Тож, якщо у процесі спілкування з іншими людьми нівелюються будь-які його складники, то відразу відбуваються «збої»

в усьому механізмі спілкування, ще є неприпустимим для майбутніх медиків, адже комунікативна компетентність містить три важливі складові: мовну, мовленнєву і соціокультурну. Науковець О. Корж вдало зауважує, що у процесі професійної комунікативної діяльності лікар виконує лікувальну, діагностичну, психологічну, посередницьку та інші функції, а також розв'язує блок професійних завдань: установлення контакту з пацієнтом; прийом – передачу інформації; прийом – передачу емоційного стану; вплив на поведінку та хід думок пацієнта. За допомогою спеціально організованого професійного спілкування в пацієнта актуалізуються додаткові психологічні сили та здібності, які можуть сприяти швидкому одужанню [2].

Таким чином, підготовка студентів-медиків у ЗВО, безсумнівно, вимагає системного підходу до мовленнєвої діяльності з психолінгвістичних, лінгвістичних і психологічних позицій, адже майбутні лікарі щодня матимуть спілкування з різними категоріями пацієнтів, допоміжного персоналу чи колег лікарів. Тому найбільш ефективним засобом розвитку мислення майбутніх фахівців є імітаційне моделювання реальних ситуацій і невідкладних станів. Власне такий підхід забезпечує елементи професійної компетенції, її типових ситуацій та сприяє формуванню комунікативних навичок.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні «soft skills» у студентів-медиків під час війни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Галіяш Н. Б., Бількевич Н. А., Петренко Н. В. Формування комунікативної компетентності як фундаментальної складової професії лікаря. *Медицина освіта*. 2019. № 2. С. 67-74. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2019.2.10346>
2. Корж О. Ю. Комунікативні якості майбутніх лікарів. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11koouml.pdf>.
3. Кубіцький С. О. Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. *Вісник Національної академії оборони. Питання педагогіки*. 2010. № 2(15). С. 5.
4. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ. 2020. 88 с.
5. Уваркіна О. В. Комунікативна культура як фактор формування особистості студента-медика. *Інформенергетика III тисячоліття: соціолого-суперергетичний та медико-екологічний підходи*: зб. наук. праць. Київ; Кривий Ріг. 2003. № 2. С. 156-157.
6. Філоненко М. Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря : *монографія*. Київ: Центр учбової літератури. 2015. 334 с.
7. Rosenbusch H. S. (2004). Nonverbale Kommunikation im Unterricht. Die stille Sprache im Klassenzimmer. In H. S. Rosenbusch, & O. Schober. *Körpersprache und Pädagogik*. Das Handbuch. 4. überarbeitete Auflage. S. 138-176. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren GmbH.
8. Mikesell L. Medicinal relationships: *caring conversations*. *Med. Educ*. 2013. Vol. 47. P. 443-452.